

คุณค่าที่สมดุลกับการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น ในตลาดริมน้ำดอนหวาย ลุ่มน้ำนครชัยศรี นครปฐม

The Balanced Value of the Morphological Transformation of the Vernacular Trading Houses at Don Wai Waterfront Market, Nakhon Chaisi River, Nakhon Pathom

พรชัย จิตติวสุรัตน์¹ ดร.ฐปณีย์ รัตนถาวร²

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น ในตลาดริมน้ำดอนหวาย จังหวัดนครปฐม ร่วมกับการให้ความหมายตามทฤษฎีการสร้างคุณค่า เสนอโดย Tsunesaburo Makiguchi (1871-1944) และแนวคิดระบบคุณค่า โดย Laurence G. Boldt (2009) และ Bernard Feilden (2003) สามารถเทียบเคียงระดับคุณค่าได้ 3 ประการ คือ "ประโยชน์ ความงาม ความดี" โดยพบว่า องค์ประกอบเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น ประกอบด้วยลักษณะรูปร่าง-รูปทรงและรูปแบบอาคาร พื้นที่ว่างภายในและภายนอกอาคาร สภาพแวดล้อม รูปแบบการใช้สอย รวมทั้ง รูปแบบกิจกรรมการค้า มีการเปลี่ยนแปลงในทุกองค์ประกอบ โดยเป็นไปเพื่อรองรับกิจกรรมการค้าเชิงท่องเที่ยว ซึ่งเป็นคุณค่าเชิง "ประโยชน์" เพียงประการเดียว โดยไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าเชิง "ความงาม" ที่เป็นการรักษาเอกลักษณ์ด้านสัณฐานไว้ ส่งผลให้คุณค่าเชิง "ความดี" ที่เป็นการรู้สึกหวงแหนและอยากอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่สืบไปไม่อาจเกิดขึ้นได้ จากการศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะว่า ต้องประสานคุณค่าให้เกิดขึ้นทั้ง 3 ประการ กล่าวคือ (1) คุณค่าเชิงประโยชน์ ต้องสามารถรองรับการใช้งานได้อย่างเหมาะสมกับกิจกรรมการค้าในบริบทปัจจุบัน (2) คุณค่าเชิงความงาม ต้องรักษาเอกลักษณ์เชิงสัณฐานของอาคารได้ครบทุกองค์ประกอบ (3) คุณค่าเชิงความดี ต้องเกิดความตระหนักในการปกป้องรักษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อส่งต่อแก่คนรุ่นหลัง กระบวนการสร้างคุณค่าที่เกิดขึ้นจึงจะมีความยั่งยืน เพื่อให้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำแห่งนี้ สามารถดำรงได้อยู่ภายใต้กระแสการท่องเที่ยวปัจจุบัน

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐาน เรือนค้าขายพื้นถิ่น ตลาดริมน้ำดอนหวาย ทฤษฎีระบบคุณค่า

Abstract

This article analyzes the morphological transformation of the vernacular trading houses at Don Wai waterfront market in Nakhon Pathom Province and interprets the value creation based on Tsunesaburo Makiguchi's Theory of Value System (1871-1944) and the value system theories proposed by Laurence G. Boldt (2009) and Bernard Feilden (2003). The values can be classified into three types: utility, aesthetics and virtue. The components of the morphology of the vernacular trading houses are shapes, forms and patterns of the building, the interior and exterior space, the surroundings, the functional patterns and the types of trading activities. All of these components have been transformed to support tourism trading activities which are characterized as the utility value. The transformation does not take the aesthetic value into consideration and this value plays a part in preserving the vernacular uniqueness of a building, resulting in the disappearance of the virtue

¹ อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

² อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

value in terms of willingness to protect and preserve a building. According to the findings, it is suggested that the three values should be highlighted in that (1) the utility value should be in line with current trading activities, (2) the aesthetic value should help preserve every aspect of the vernacular uniqueness of each building, and (3) the virtue value should promote awareness among the residents in that they should preserve their traditional trading houses so that their descendants can appreciate such architecture. With these three values, the process of value creation can be sustainable; as a result, the architecture of the trading houses on the waterfront can survive current tourism trends.

Keywords: Morphological Transformation Vernacular Trading Houses Don Wai Waterfront Market
The Theory of Value System

1. นิยามความหมายและแนวคิดทฤษฎีเชิงคุณค่า

โดยทั่วไปคุณค่า (Value) ได้แฝงอยู่ในชีวิตประจำวันภายใต้ระเบียบแบบแผน การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่ง Laurence G. Boldt (2009) เรียกว่าระบบคุณค่า (Value System) โดยแบ่งเป็น 3 ระดับได้แก่ 1) คุณค่าระดับสากล เป็นระดับของคุณค่าที่เปิดเผยและบ่งบอกให้รู้ถึงชาติแท้ความเป็นมนุษย์ จึงพบได้ในลักษณะต่างๆ เช่น ความสนุกสนาน ความรัก ความสงบ ความเป็นเอกภาพ ความเสียสละ เป็นต้น คุณค่าระดับนี้สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนบุคคลให้เข้ากันได้ ทำให้เวลาและสถานที่ ภาษาและวัฒนธรรมไม่เป็นอุปสรรคในการให้คุณค่า การให้คุณค่าระดับสากลเป็นการให้ความเคารพบางอย่างที่อยู่เหนือเราเป็นการตระหนักรู้ที่เราสามารถยืนยันว่าสิ่งสูงส่งนั้นอยู่ในใจเรา 2) คุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นคุณค่าทางสังคมที่ยอมรับทั่วไปในช่วงเวลาหนึ่ง มีหน้าที่สร้างและดำรงไว้ซึ่งกฎระเบียบของสังคม จริยธรรมความถูกต้อง-ผิด ความดี-เลว ธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ จึงมีการเปลี่ยนแปลงได้โดยขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ คุณค่าจะสะท้อนอยู่ในความคิดและพฤติกรรม โดยสังคมจะยกย่องให้รางวัล ต่อต้านหรือลงโทษ การทำความเข้าใจวัฒนธรรมใดๆ คือ การเรียนรู้และเข้าใจรูปแบบวัฒนธรรมนั้น 3) คุณค่าส่วนบุคคล เป็นการให้คุณค่าแก่สิ่งที่มีความหมายเป็นการส่วนตัว มาจากอุปนิสัยและประสบการณ์ สามารถนำมาซึ่งพลังหรือความอ่อนแอ จากประสบการณ์ที่ต่างกันจะให้ความหมายต่างกัน ทำให้ชีวิตดำเนินไปต่างกันด้วย คุณค่าส่วนบุคคลจึงสะท้อนอยู่ในสิ่งที่เป็นความมุ่งหมายในชีวิตของแต่ละคน ส่วนการตัดสินใจว่าคุณค่าระดับใดมีความหมายที่สุด ให้พิจารณาเปรียบเทียบความสำคัญของคุณค่าแต่ละประเภท ซึ่งมีความสำคัญตามแบบของมัน โดยคุณค่าสากลจะช่วยให้เราได้สัมผัสกับความเป็นหนึ่งเดียวหรือ "เอกภาพ" ของมนุษย์ทั้งมวล ความมีคุณค่าสามารถที่จะสร้างสรรค์ให้สังคมมีความสุขได้ โดยจะต้องทำให้ระบบคุณค่าเกิดความชัดเจนและมีการตรวจสอบอย่างใส่ใจ มีการถกเถียงกันจนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันภายใต้ความรับผิดชอบร่วมกันในคุณค่านั้น (ลอเรนซ์ จีโบลท์, ขนิษฐา มุติวัฒนาสวัสดิ์แปล, 2543)

แนวคิดเรื่องระบบคุณค่า ยังเป็นหลักการสำคัญในปรัชญาการศึกษาญี่ปุ่นโดย Tsunesaburo Makiguchi (1871-1944) ผู้ก่อตั้งสมาคมโซคาังกไก (Soka Gakkai) เป็นองค์กรพุทธศาสนาที่มีลักษณะของสังคม เพื่อการสร้างคุณค่าด้วยทัศนคติแบบมนุษยนิยม Makiguchi ได้เสนอทฤษฎี "การสร้างคุณค่า" ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างพลังชีวิตของมนุษย์อันเป็นที่มาของความสุข โดยมีแนวทางในการให้ความสำคัญกับบุคคลในทุกบริบท และสามารถสร้างคุณค่าได้ในทุกๆ ระดับ ปรัชญาทฤษฎีสร้างคุณค่าจึงเริ่มต้นจากตัวบุคคลด้วยการบ่มเพาะบุคลิกภาพของปัจเจก บนหลักการในการเคารพคุณค่าของมนุษย์ เพราะมนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ภายในความสัมพันธ์และการพึ่งพากัน การเปลี่ยนแปลงที่เริ่มต้นจากตัวเองจะสามารถกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจและเกิดคุณค่าที่ยั่งยืนในสังคมได้ แนวคิดนี้ประกอบด้วยคุณค่า 3 ประการ ได้แก่ ประโยชน์ ความงามและความดี กล่าวคือ 1) ประโยชน์ เป็นคุณค่าของการกระทำที่ได้อะไรหรือสิ่งที่สามารถนำมาใช้เพื่อการดำรงชีวิตได้ 2) ความงาม เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียภาพเจตนาธรรม ความพึงพอใจในจิตใจส่วนลึกจากสิ่งที่ได้กระทำ 3) ความดี เป็นคุณค่าเชิงนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก ภาควิถีใจ ความศรัทธา จึงทำให้เกิดความตระหนัก ห่วงเห่น และอยากเก็บรักษาให้ดำรงอยู่สืบต่อไป ความดีจึงมีพื้นฐานมาจาก "ประโยชน์" และ "ความงาม" ควบคู่กันจึงมีความสมบูรณ์ เพื่อนำไปสู่การเติมเต็มหรือยกระดับความเป็นอยู่

ของบุคคลและสังคมให้ดียิ่งขึ้น คุณค่าทั้ง 3 ประการมีความสัมพันธ์กันโดยไม่อาจเพิกเฉยต่อคุณค่าใดคุณค่าหนึ่ง เช่นเดียวกับ เรือนค้าขายพื้นถิ่น ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่รังสรรค์จากภูมิปัญญาแห่งบรรพชน เพื่อดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งการอยู่อาศัย และค้าขาย กระทั่งกลายเป็นย่านชุมชนท้องถิ่นที่รุ่งเรืองเฟื่องฟูในช่วงเวลาหนึ่ง นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างเป็น รูปธรรมชัดเจน การเทียบเคียงคุณค่ากับสถาปัตยกรรมค้าขายพื้นถิ่น จึงมีความน่าสนใจในการตีความหมายผ่านแนวคิดระบบ คุณค่า

อย่างไรก็ตาม โดยปกติบุคคลจะมีระบบคุณค่าที่ยึดถือแตกต่างกัน จึงมีการให้คุณค่าต่อสิ่งที่รับรู้แตกต่างกัน ซึ่งความ แตกต่างนี้จะนำไปตามความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคม รวมทั้งมีความแตกต่างไปจากทัศนคติ (Attitudes) ซึ่งเป็น ทำที่ของบุคคลต่อสิ่งต่าง ๆ ต่อสถานการณ์ และเป็นส่วนหนึ่งของคุณค่าที่บุคคลยึดถือ บุคคลจึงอาจมีทัศนคติมากมายแต่อาจ มีคุณค่าน้อยก็เป็นได้ คุณค่าที่ยึดถือจึงเป็นสภาวะทางจิตขั้นมูลฐานที่ควบคุมพฤติกรรม และเป็นตัวกำหนดทัศนคติซึ่งเกี่ยวข้องกับ ความรู้สึกและความเชื่อต่าง ๆ ดังนั้น ทัศนคติจึงมีอิทธิพลต่อการรับรู้และการรับรู้ก็มีอิทธิพลต่อทัศนคติด้วย บุคคลมีการรับรู้ อย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับระบบคุณค่าที่ยึดถือ ทั้งการรับรู้ทัศนคติและคุณค่าจึงต่างก็เป็นผลจากประสบการณ์ที่ผ่านมา โดยเฉพาะ การให้คุณค่าแก่สภาพแวดล้อมกายภาพ จะมาจากการรับรู้สภาพแวดล้อมและการเรียนรู้สภาพแวดล้อมนั้นๆ ซึ่งมักแสดงออก ในทางโน้มเอียงทางจิตใจต่อสภาพแวดล้อม (Environmental Disposition) เช่น บางคนอาจเป็นผู้รักธรรมชาติจึงเห็นคุณค่า ของพื้นที่สีเขียวขึ้นชอบความเป็นชนบท และในทางตรงข้ามบางคนกลับมีความชื่นชอบและนิยมการใช้ชีวิตในเมือง ทั้งสองฝ่าย จึงมีความโน้มเอียงในการรับรู้สภาพแวดล้อมกายภาพที่แตกต่างกันได้ (วิลลิสท์ทรีฮายกูร, 2537:77) ดังที่อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวไว้ว่า “คุณค่าของมนุษย์ที่มีต่อส่วนรวมนั้น โดยพื้นฐานแล้วขึ้นอยู่กับว่าความรู้สึกความคิดและการกระทำของตน ส่งผลโดยตรง ต่อการเสริมสร้างความดีของผู้อื่นในยุคมัยเดียวกันนั้นได้มากน้อยเพียงไร” (อ้างในนิพนธ์นามิวัฒนาสวัสดิ์ผู้แปล, 2543)

คุณค่าจึงมีความเป็นนามธรรม (Immaterial Quality) ซึ่งเกี่ยวข้องกับอารมณ์ การรับรู้ทางความรู้สึก กระบวนทัศน์ ของสังคมดังที่ Bernard Feilden (2003) ได้แบ่งคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) คุณค่าด้านอารมณ์ (Emotional Values) ได้แก่ความอัศจรรย์ (Wonder) อัตลักษณ์ (Identity) ความต่อเนื่อง (Continuity) การเคารพนับถือ (Respect and Veneration) รวมทั้งคุณค่าทางด้านสัญลักษณ์และจิตวิญญาณ (Symbolic and Spiritual Values) 2) คุณค่า ด้านวัฒนธรรม (Cultural Values) ได้แก่คุณค่าเชิงความเป็นหลักฐาน (Documentary) เชิงประวัติศาสตร์ (Historic) เชิงโบราณคดีและอายุ (Archeological and Age) เชิงสุนทรีภาพและสถาปัตยกรรม (Aesthetic and Architectural) เชิงภูมิทัศน์เมือง (Townscape) เชิงภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Landscape and Environmental) และเชิงเทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ (Technological and Scientific) 3) คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย (Use Values) ได้แก่เชิงการใช้สอย (Functional) เชิงเศรษฐกิจ (Economic) การท่องเที่ยว (Tourism) เชิงสังคมเชิงการศึกษา (Educational) และเชิงการเมือง (Politic) อันรวมถึงอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง (Social Including Identity and Continuity)

การให้คุณค่าแม้ว่าจะดูเหมือนมีความเป็นนามธรรม แต่ก็ได้ปรากฏผลมาสู่สังคมอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะการปรากฏผ่านตัวสถาปัตยกรรม (Architecture) เนื่องจากเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ซึ่งมนุษย์จะให้คุณค่าและสื่อออกมาได้ โดยตรงที่สุด ไม่จำเป็นจะเป็นการกำหนดรูปแบบให้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ตลอดจนความพึงพอใจที่สามารถ กำหนดระดับคุณค่าขึ้นเอง อย่างปัจเจกสถาปัตยกรรมจำนวนมากที่ปรากฏ จึงกลายเป็นตัวแทนความคิดของผู้นั้นในสังคมนั้นๆ และยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นตัวกำหนดภาพลักษณ์ของเมือง ควบคู่กับการเป็นตัวแทนเชิงความหมายทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ฯลฯ เรื่องราวของสถาปัตยกรรมจึงมีความสำคัญและสัมพันธ์กับเมืองทั้งในเชิงสัญลักษณ์และพื้นที่หรืออาณาเขต (อนุสรณ์ ภักดิ์สุขเจริญ, 2547 :125) โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) ซึ่ง Anna Dattillo Rubbo กล่าวว่า เป็นสถาปัตยกรรมที่ให้อะไรแก่ผู้ศึกษาได้เข้าใจสภาพของสังคม สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของประชาชน ที่แฝงอยู่กับตัวอาคาร ซึ่งถือว่าการสร้างสรรค์ที่ยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งของมนุษยชาติ (อ้างในวิวัฒน์เตมียพันธ์, 2537 :43)

จากแนวคิดที่มองคุณค่าดังกล่าวนี้ข้างต้น สามารถจำแนกและจัดระดับคุณค่าเพื่อเปรียบเทียบกันได้ดังตารางที่ 1 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า แนวคิดด้านคุณค่าเหล่านี้มีความสอดคล้องกันในระดับต่าง ๆ และมีความน่าสนใจในการนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยง ประเด็นเชิงคุณค่ากับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยมีรายละเอียดดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการจำแนกคุณค่าตามแนวคิด 3 แนวคิด

ทฤษฎีการสร้างคุณค่า (Tsunesaburo Makiguchi)	แนวคิดระบบคุณค่า (Laurence G. Boldt)	คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม (Bernard Feilden)
ประโยชน์	ส่วนบุคคล	ประโยชน์ใช้สอย
ความงาม	วัฒนธรรม	วัฒนธรรม
ความดี	สากล	จิตวิญญาณ

2. วิธีการศึกษา

บทความนี้ เป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวาย จังหวัดนครปฐม มีกระบวนการศึกษาโดยเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสำรวจพื้นที่และการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม (Field Survey & Observation) และการตอบแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีรายละเอียดดังนี้ (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่อยู่อาศัยและค้าขายในตลาด แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ บุคคลที่อยู่อาศัยและค้าขายมาไม่น้อยกว่า 40 ปี และบุคคลที่อยู่อาศัยและค้าขายมาไม่เกิน 5 ปี จากทั้ง 3 กลุ่มเรือนๆ ละ 11 ราย รวมทั้งสิ้น 33 ราย ทำการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบสำคัญของตลาด รูปแบบอาคาร รูปแบบการสัญจร รูปแบบการใช้สอยและค้าขายในอดีต รวมทั้งลักษณะการเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบันของตลาดริมน้ำดอนหวาย แล้วทำการตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Data triangulation) (Denzin, 1970) (2) การสำรวจพื้นที่และการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะเชิงสัณฐานที่พบอยู่ในปัจจุบันตามตัวแปรที่กำหนดใน 5 ประการ ได้แก่ 1) รูปร่าง รูปทรงและรูปแบบอาคาร 2) รูปแบบพื้นที่ภายในและภายนอกอาคาร 3) รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวอาคารกับสภาพแวดล้อม 4) รูปแบบการใช้สอยอาคาร 5) รูปแบบกิจกรรมการค้าและ (3) การตอบแบบสอบถาม เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการใช้สอยอาคาร การต่อเติมและดัดแปลงอาคาร วงจรการผลิตและค้าขายระยะเวลาการอยู่อาศัยและค้าขายทำการแจกแบบสอบถาม โดยมีแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 68 ชุด แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ยโดยเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2555 - พฤษภาคม 2556 จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์และประมวลผลร่วมกับการให้ความหมายตามทฤษฎีการสร้างคุณค่าเสนอโดย Tsunesaburo Makiguchi (1871-1944) แนวคิดระบบคุณค่า โดย Laurence G. Boldt (2009) และการให้คุณค่ามรดกวัฒนธรรม Bernard Feilden (2003) เพื่อตีความระดับคุณค่าของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวายที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

3. คุณค่าและความสำคัญของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำ

"เรือนค้าขายพื้นถิ่น" (Vernacular Trading Houses หรือ Indigenous Shophouses) เป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะต่างจากงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอื่นทั่วไป เนื่องจากมีการใช้ประโยชน์เพื่อค้าขายและอยู่อาศัยควบคู่กัน และมักพบเรือนลักษณะนี้ในตำแหน่งที่เป็นจุดตัดระหว่างแม่น้ำกับลำคลอง กล่าวคือ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นับเป็นช่วงเวลา que โครงข่ายแม่น้ำลำคลองมีการเชื่อมโยงกันอย่างกว้างขวาง ทำให้ผู้คนนิยมสัญจรไปมาหาสู่กัน โดยทางน้ำบนเส้นทางแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง ฯลฯ จึงมีเรือโดยสารขึ้นล่องรับผู้คนที่เดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะบริเวณปากคลองและทางเกวียนในย่านชุมชนได้เชื่อมต่อกับแม่น้ำสายหลัก จะเป็นจุดที่ผู้คนเดินทางเพื่อมาลงเรือ ทำให้บริเวณนี้กลายเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรทางน้ำและบกหรือ "ชุมทางน้ำชุมทางบก" ที่มีบรรดาพ่อค้าแม่ค้าลงเรือนำสินค้ามาขายอยู่บนท้องน้ำและริมฝั่ง ทำให้ปากคลองกลายเป็นศูนย์รวมกิจกรรม (Node) ทางการค้าและจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรการค้าขายก็ได้พัฒนาขึ้นเป็นตลาดตั้งอยู่บนฝั่งริมแม่น้ำ จึงเรียกว่า ตลาดริมน้ำ (Waterfront Market) ตลาดลักษณะนี้เกิดขึ้นจำนวนมากบริเวณลุ่มน้ำภาคกลางที่ต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและภาคตะวันออกของประเทศไทย โดยเฉพาะในสมัย

รัชกาลที่ 5-7 นับเป็นช่วงเวลาที่เกิดตลาดริมน้ำและมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด (Kritaporn Haocharoen, Wannasilpa Peerapun and Khaisri Paksukcharern, 2011) ในทุกๆ ตลาดจะพบเอกลักษณ์สำคัญที่คล้ายคลึงกันใน 5 ประการคือ 1) รูปแบบทางสถาปัตยกรรม 2) ศาลเจ้าโรงเจและวัด 3) ท่าเรือ 4) รูปแบบสินค้าและ 5) คนจีน เนื่องจากตลาดริมน้ำเป็นแหล่งค้าขายของชาวจีนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย (อรศิริปานันท์ และสมคิดจิระทัศน์กุล, 2545)

สถาปัตยกรรมเรือนค้าขายพื้นถิ่น เป็นอาคารไม้หลายห้องติดกันวางตัวตั้งฉาก หรือเลียบขนานไปกับแม่น้ำ ทั้งแบบชั้นเดียวและสองชั้น ภายในมีพื้นที่สาธารณะ (Public Space) สำหรับค้าขายและพื้นที่รโหฐาน (Private Space) สำหรับพักอาศัยเป็นองค์ประกอบหลัก ทางเข้าด้านหน้าเป็นประตูบานเฟี้ยมที่เปิดได้ตลอดช่วงเสา หลังคามุงด้วยกระเบื้องหรือสังกะสี ชั้นบนมีระเบียงยื่น รูปแบบการใช้สอยระหว่างเรือนแถวชั้นเดียว และสองชั้นก็มีความคล้ายคลึงกัน โดยเรือนชั้นเดียวจะใช้พื้นที่ด้านหน้าค้าขาย ส่วนด้านหลังใช้อยู่อาศัย และเก็บของ จึงมักมีความลึกของห้องค่อนข้างมาก ส่วนเรือนสองชั้นจะใช้พื้นที่ด้านหน้าเพื่อค้าขาย ส่วนพื้นที่ชั้นบนใช้อยู่อาศัยและเก็บของ เรือนแถวจะต่อกันเป็นกลุ่มๆ มีพื้นที่สาธารณะใช้ร่วมกันเป็นช่องทางเดินเปิดออกสู่ทำน้ำเป็นระยะ เพื่อใช้ขนส่งสินค้าที่ลำเลียงมาทางเรือ พื้นที่ว่างด้านหน้ากลุ่มเรือนมีทั้งแบบที่มีหลังคาคลุมและไม่มีหลังคา เพื่อใช้เป็นทางเดินภายในและเชื่อมต่อไปยังองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ท่าเรือศาลเจ้าและวัดที่อยู่ริมน้ำใกล้ๆ ตลาด (อึ้งแล้ว, 2545) พื้นที่ว่าง (Space) ทั้งภายในและภายนอกอาคารรวมถึงลักษณะรูปร่าง (Shape) รูปทรง (Form) ของอาคาร นับเป็นลักษณะเฉพาะเชิงสัณฐาน (Morphological Characteristics) ที่ช่วยให้เข้าใจลักษณะของอาคารนั้นๆ โดยการทำความเข้าใจผ่านองค์ประกอบเชิงสัณฐานเหล่านี้ ว่ามีรูปแบบความสัมพันธ์ มีลำดับการเข้าถึง มีการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่เป็นอย่างไร รวมทั้งพิจารณาถึงความเชื่อมโยงกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น การใช้สอยที่เกื้อหนุนหรือขัดแย้งกัน อันเป็นต้นเหตุของการเกิดสถาปัตยกรรม แล้วจึงเชื่อมโยงกับแบบแผนชีวิตวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของผู้คนเป็นลำดับถัดไป (Hillier and Hanson, 1984)

ภายในเรือนค้าขายพื้นถิ่นมีรูปแบบการใช้สอยและกิจกรรมการค้า ที่มีเอกลักษณ์ของการเป็นแหล่งรวมสินค้าและบริการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องใช้อุปโภคบริโภค อาหารสด อาหารแห้ง ร้านตัดผมบุรุษและสตรี ร้านตัดชุดสตรี อุปกรณ์ทำการเกษตร ฯลฯ ซึ่งมีชาวบ้าน-ชาวสวนที่อาศัยอยู่รอบๆ ตลาดเข้ามาซื้อและเป็นแหล่งที่ชาวสวนจะนำผลผลิตจากสวนมาส่งขายในตลาด ด้วยรูปแบบการค้าขายจึงเป็นการแลกเปลี่ยนผลผลิตซึ่งกันและกัน มากกว่าจะมุ่งเน้นผลกำไร การซื้อขายมีความถ้อยทีถ้อยอาศัย สามารถต่อรองราคากันได้ ความรู้จักคุ้นเคยที่มีมายาวนานได้ก่อให้เกิดความเชื่อถือน่าเชื่อถือ และช่วยรักษาความสัมพันธ์ การซื้อขายที่โยงใยกันในสังคมอย่างเรียบง่าย สอดคล้องกับพื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรมทั้งภายในและภายนอกอาคาร ที่เอื้อให้การใช้สอยระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายเป็นไปอย่างกันเอง จากสภาพหน้าร้านที่เปิดกว้างให้ผู้ซื้อสามารถเดินเข้าไปเลือกซื้อสินค้าภายในได้อย่างสะดวก ประกอบกับการใช้สอยถึงพักอาศัย จึงมีกิจกรรมอื่นๆ เกิดขึ้นร่วมด้วย เช่น นั่งเล่นพักผ่อนรับประทานอาหาร ฯลฯ และในช่วงเย็นภายหลังจากเก็บร้าน ผู้คนในตลาดก็มักจะมาพบปะพูดคุยกันบริเวณพื้นที่ว่างหน้าร้าน ส่วนเด็กๆ ก็ใช้เป็นที่วิ่งเล่น ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้สอย เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ ของผู้ใช้ได้ตามความเหมาะสม

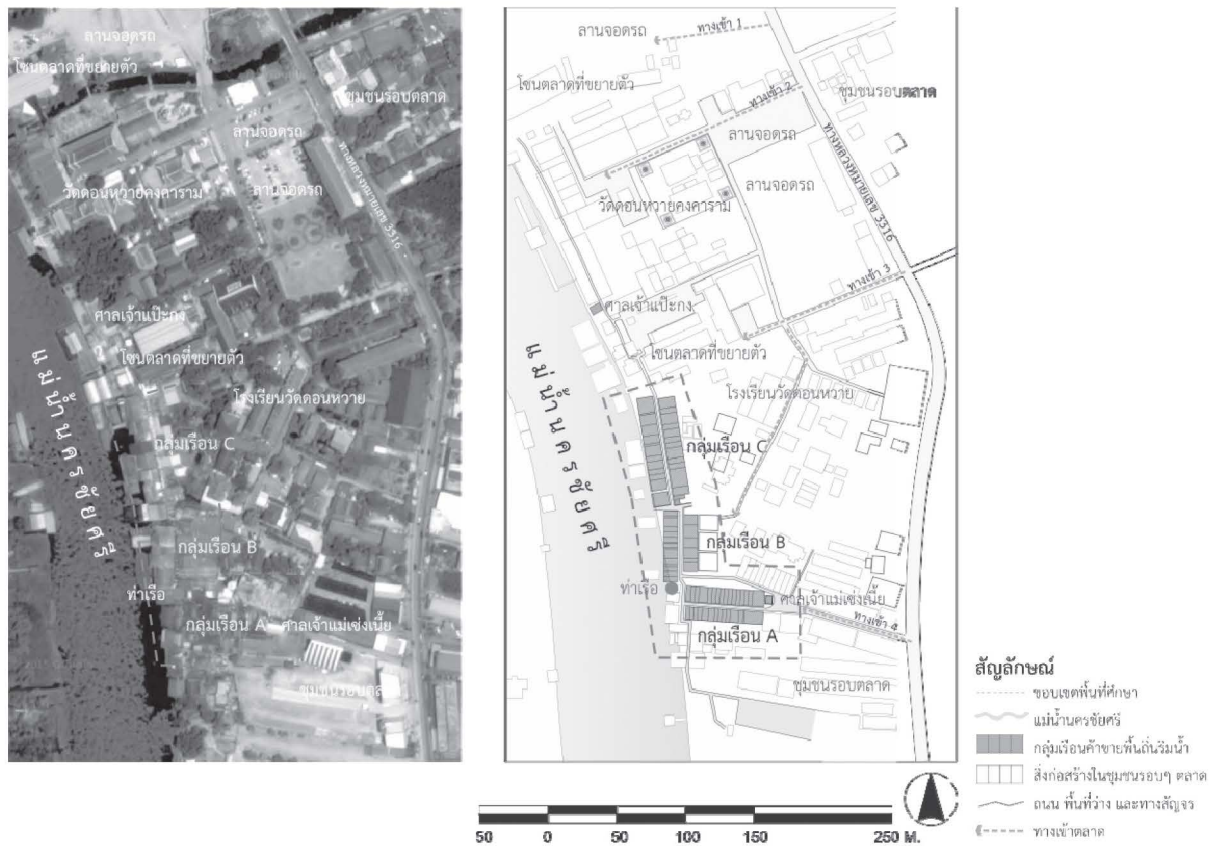
เรือนค้าขายพื้นถิ่นริมน้ำ จึงเป็นหนึ่งในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีคุณค่า ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของคนในท้องถิ่นให้เป็นแบบเฉพาะตามธรรมชาติของพื้นที่ และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ทำให้สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้น มีขนาด รูปร่าง วัสดุและวิธีการก่อสร้างที่เหมือนกัน กลายเป็นงานออกแบบที่มีลักษณะร่วมทางสังคมที่เรียกว่า "Communal Architecture" กล่าวคือเป็นงานสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์อย่างมีศิลปะและเป็นไปตามธรรมชาติ จากกิจกรรมของผู้คนในสังคม ไม่ได้เป็นเพียงผลผลิตของคนใดคนหนึ่ง กลายเป็นมรดกทางสังคมที่ถ่ายทอดต่อๆ กันมา (Rudofsky, 1964) เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ภายใต้มูลเหตุแห่งความพึงพอใจในการใช้สอยทั้งอยู่อาศัยและค้าขาย อันเป็น "คุณค่าเชิงประโยชน์" ซึ่งควรพึงมีเป็นพื้นฐานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเหล่านี้ ที่ก่อกำเนิดขึ้นและดำรงอยู่ ได้ผ่านช่วงเวลารุ่งเรืองเคียงคู่กับผู้คนที่ย้ายผ่านจากรุ่นสู่รุ่น แสดงถึงวัฒนธรรมของผู้คน ผสมผสานกับเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตามยุคสมัย นับเป็น "คุณค่าเชิงความงาม" ที่เป็นตัวแทนบอกเล่าเรื่องราวในอดีต ให้ผู้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสเห็นความศิวไลซ์จากร่องรอยที่ปรากฏอยู่ เป็นความสุนทรีย์แก่ผู้พบเห็น ดังปัจจุบันเรียกขานกันในนาม "ตลาดเก่า" หรือ "ตลาดโบราณ" ซึ่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ช่วยเพิ่มและขยายความเป็นอยู่ของ

ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น โดยทั้งคนในชุมชนเองและผู้มาเยือนต้องมีความตระหนักรู้ ห่วงแหน และเคารพต่อการใช้พื้นที่เพื่อส่งต่อเป็นมรดกแก่อนุชนรุ่นหลังสืบไปได้ นับเป็น “คุณค่าเชิงความดี” ซึ่งเป็นคุณค่าระดับสากลที่ตลาดริมน้ำทุกแห่งควรมีเพื่อรักษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นริมน้ำที่มีคุณค่าไว้

อย่างไรก็ตาม ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำ ได้กลายเป็นพื้นที่เพื่อตอบสนองวัฒนธรรมบริโภคนิยมและการท่องเที่ยวกระแสหลัก ตลาดริมน้ำโบราณถูกมองเป็นสินค้าอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในขณะเดียวกันตัวอาคารก็ถูกปรับเปลี่ยนรูปร่าง รูปทรง รูปแบบอาคาร พื้นที่วางการใช้สอย และรูปแบบการค้าขาย จากแบบดั้งเดิมมาเป็นแบบใหม่ให้สนองความต้องการในการใช้งานได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการดัดแปลง ต่อเติมเป็นร้านค้าสมัยใหม่ และที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ทำให้บางแห่งเปลี่ยนแปลงจนแทบไม่เหลือเอกลักษณ์ของความเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ดังเช่นเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวายแห่งลุ่มน้ำนครชัยศรี ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

4. บทบาทและองค์ประกอบเชิงสัณฐานเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวาย

นับตั้งแต่การคมนาคมและขนส่งสินค้าทางน้ำได้เปลี่ยนไปเป็นการคมนาคมทางบกโดยสิ้นเชิง การค้าขายในตลาดริมน้ำหลายแห่งได้ซบเซาลงไปมาก โดยบางแห่งได้ปิดกิจการลงทั้งหมด บางแห่งเหลือเพียงการอยู่อาศัย บางแห่งมีการอยู่อาศัยร่วมกับการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ภายในชุมชนบางแห่งปรับตัวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการอยู่อาศัยร่วมกับการค้าขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยว ดังเช่นตลาดริมน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีจุดเริ่มต้นจากการตั้งถิ่นฐานของคนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และคนดั้งเดิมในพื้นที่เป็นคนไทยพื้นถิ่น สองฝั่งแม่น้ำนครชัยศรีจึงประกอบด้วยคนไทย และคนจีนที่ดำเนินชีวิตมาด้วยกันตามรูปแบบของชุมชนริมน้ำ มีการติดต่อค้าขายเป็นตลาดเล็กๆ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำภายในชุมชน ใช้การสัญจรทางน้ำในการเดินทาง คาดว่าสร้างขึ้นเป็นตัวอาคารถาวรในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (ก่อนปี พ.ศ. 2482) โดยคนจีน 3-4 ราย สร้างอาคารขึ้นให้เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและค้าขาย โดยเป็นสินค้าที่ใช้ในการดำรงชีพ เช่น ของชำ อาหารสด ผักผลไม้ อุปกรณ์การเรียน และอุปกรณ์ทำการเกษตร คนขายในตลาดจะเป็นคนจีนส่วนคนไทยซึ่งเป็นชาวสวนในละแวกใกล้ๆ จะเป็นทั้งคนซื้อและคนขาย พายเรือมาจากฝั่งตรงข้าม (วารุณี เอียววิวัฒนพงศ์, สุนิวุฒิสังคะ, สว่าง จินดารุ่งเรืองรัตน์, สัมภาษณ์. 21 เมษายน 2555) ปัจจุบันตัวอาคารจึงมีอายุประมาณ 80-100 ปี นับเป็นเรือนค้าขายพื้นถิ่นริมน้ำที่เป็นเอกลักษณ์ของตลาดแห่งนี้ ภายในตลาดประกอบด้วยเรือนค้าขายพื้นถิ่น จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก (กำหนดเป็นกลุ่มเรือน A) วางตัวตั้งฉากกับแม่น้ำนครชัยศรีเป็นอาคารเก่าแก่ที่สุดของตลาด ประกอบด้วย 26 หลัง กลุ่มสอง (กำหนดเป็นกลุ่มเรือน B) ประกอบด้วย 17 หลังสร้างขึ้นในเวลาต่อมาจากกลุ่มเรือน A และกลุ่มสาม (กำหนดเป็นกลุ่มเรือน C) ประกอบด้วย 25 หลังสร้างขึ้นต่อจากกลุ่มเรือน B วางตัวต่อเนื่องกันตามแนวแม่น้ำและตั้งฉากกับกลุ่มเรือน A ดังรูปที่ 1 (ที่มา: การสำรวจโดยผู้วิจัย, 2555)

รูปที่ 1 ผังบริเวณโดยรวมและองค์ประกอบของตลาดริมน้ำดอนหวาย
(ที่มา: การสำรวจโดยผู้วิจัย, 2555)

เรือนค้าขายพื้นถิ่นทั้งหมด มีลักษณะเป็นห้องแถวไม้สองชั้นหันหน้าเข้าหากัน มีทางเดินตรงกลางและมีหลังคาคลุมทรงจั่วมุงด้วยสังกะสี หน้าบ้านเป็นประตูบานเฟี้ยมเปิดกว้างตลอดแนว เหนือประตูมีช่องลมตีสานกัน ในกลุ่มเรือน A ช่วงหลังคาของทางเดินจะสูงกว่ากลุ่มเรือน B และ C บริเวณตลาดมีวัดคงคารามดอนหวาย ศาลเจ้าแป๊ะกง และศาลเจ้าแม่เซ่งเนี้ย (เพี้ยเล่งตั้ง) เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยศาลเจ้าแป๊ะกงอยู่ในบริเวณวัด ส่วนศาลเจ้าแม่เซ่งเนี้ยอยู่ติดกับกลุ่มเรือน A และมีท่าเทียบเรืออยู่ระหว่างกลุ่มเรือน A และ B นอกจากนี้ บริเวณตลาดยังมีโรงเรียนวัดดอนหวาย กลุ่มตลาดใหม่ทั้งที่เป็นอาคารถาวรชั่วคราวและแผงลอย ตลอดจน ลานจอดรถหลายจุด รวมทั้งมีชุมชนกระจายอยู่รอบตลาด ในตลาดมีสินค้าจำหน่ายอย่างหลากหลาย ทั้งของสด ของแห้ง ของใช้ (ดังรูปที่ 2) ตลอดจน อาหารพื้นเมืองขนมไทยผักผลไม้สด (ที่มา: การสำรวจโดยผู้วิจัย, 2555) ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ทำให้ตลาดดอนหวายกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน

วัดดอนหวายสงคราม

ศาลเจ้าแปะกง

ศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ย (เพ็คเล่งตั้ง)

ท่าเรือ

คนจีนและสินค้าอุปโภคบริโภค

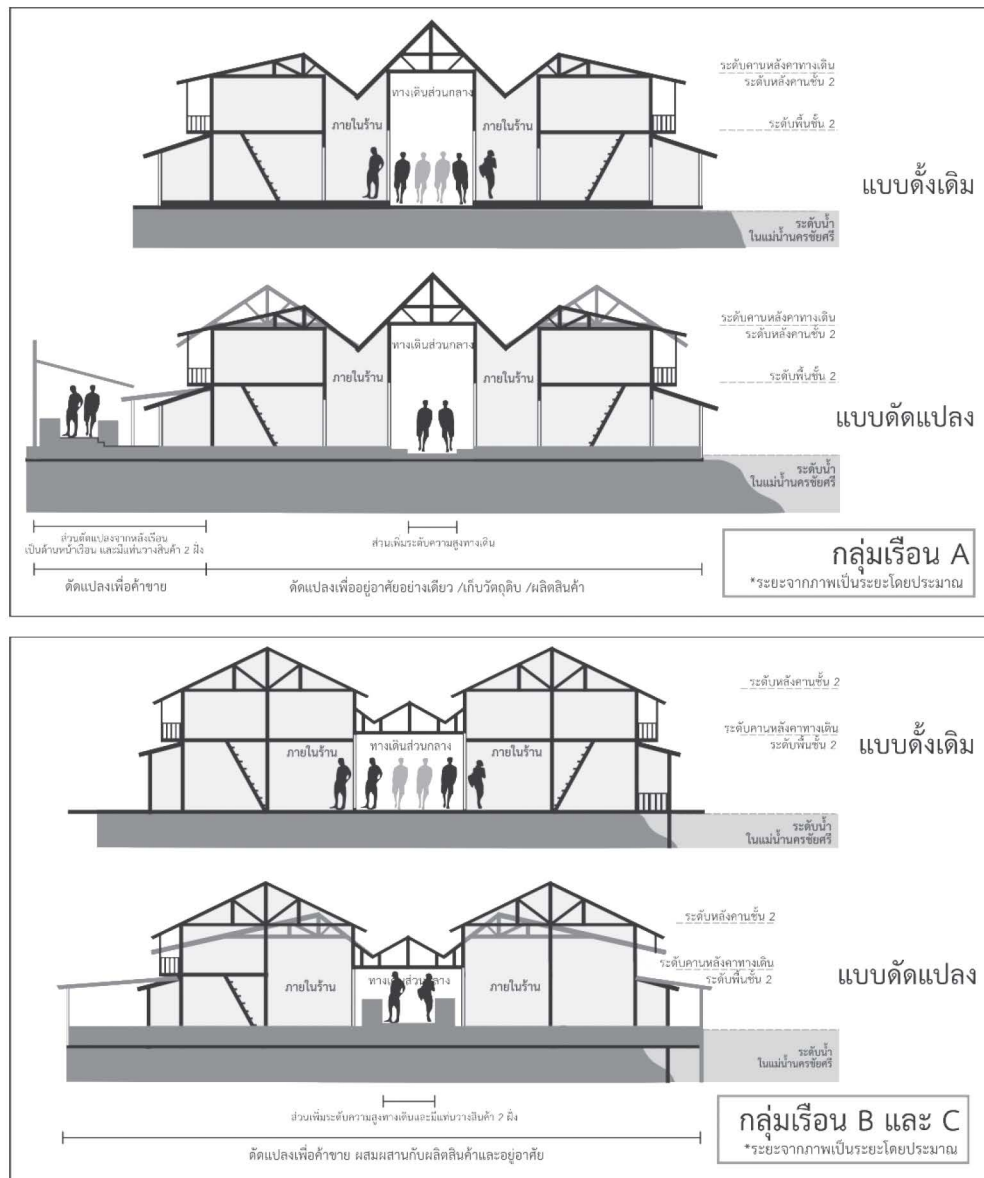
สินค้าอุปโภคบริโภค

รูปที่ 2 องค์ประกอบสำคัญบริเวณตลาดริมน้ำดอนหวาย
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2555)

ปัจจุบัน ตลาดมีการค้าขายทุกวันตั้งแต่เช้าจรดเย็นแต่วันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดต่างๆ จะคึกคักและหนาแน่นมาก โดยเฉพาะในบริเวณกลุ่มเรือนแถว B และ C ส่วนในกลุ่มเรือน A สภาพโดยรวมได้ซบเซาลงแทบไม่มีการค้าขาย แต่ยังคงใช้เพื่อรองรับการผลิตสินค้า เก็บวัตถุดิบ และอยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม ตัวอาคารถูกปรับเปลี่ยนรูปร่าง รูปทรง พื้นที่ว่างทั้งภายใน และภายนอกอาคาร ตลอดจนสภาพแวดล้อมโดยรอบ โดยเฉพาะบริเวณริมน้ำ รวมถึงรูปแบบการใช้สอย และรูปแบบกิจกรรมการค้า เพื่อรองรับบริบทการใช้สอยที่เปลี่ยนแปลงไป จากอดีตที่เคยใช้ค้าขายและอยู่อาศัยเป็นปกติ มาเป็นการค้าขายที่มุ่งรองรับการท่องเที่ยว เช่น ใช้เป็นพื้นที่สำหรับผลิตจำหน่ายสินค้า เก็บสินค้าและวัตถุดิบ เพียงประการเดียว รวมทั้งรูปแบบสินค้าได้มีการตกแต่งให้มีความสวยงาม มีแบรนด์สินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อเป็นของที่ระลึก ของฝาก มากกว่าจะใช้บริโภคกันในชีวิตประจำวัน รวมทั้งพ่อค้าแม่ค้าที่ไม่ใช่คนในท้องถิ่น แต่เป็นคนนอกที่เข้ามาลงทุน ค้าขาย หรือรับจ้างอยู่ในตลาด ดังนั้นตลาดดอนหวายจึงไม่ได้เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า ระหว่างชาวตลาดกับชาวบ้านชาวสวนในพื้นที่อีกต่อไป ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ปรากฏผลทางกายภาพ สภาพสังคมและเศรษฐกิจในตลาดอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการปรากฏผ่านลักษณะทางสถาปัตยกรรมและบริบทที่เกี่ยวข้องใน 5 ประเด็นสำคัญดังนี้

4.1 รูปร่างรูปทรงและรูปแบบอาคารมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 ลักษณะอาคารโดยรวม เป็นการต่อเติมและดัดแปลงเรือนแถวแต่ละหลัง เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยและป้องกันน้ำท่วม ทำให้รูปแบบโดยรวมของความเป็นเรือนแถวไม้พื้นดินผิดเพี้ยนไป ได้แก่การเปลี่ยนรูปแบบหลังคาของเรือนแถวแต่ละห้อง การยกระดับพื้นภายในและพื้นทางเดินหน้าร้าน (ดังรูปที่ 3 และรูปที่ 4) โดยเฉพาะกลุ่มเรือน B และ C มีการเปลี่ยนแปลงทุกหลัง (ร้อยละ 100) เนื่องจากยังคงมีการค้าขายอย่างคึกคัก แต่ในกลุ่มเรือน A มีการเปลี่ยนแปลงเป็นบางหลัง (ร้อยละ 84) เพื่อป้องกันน้ำท่วม และยังพบว่ามีการดัดแปลงหลังบ้านเป็นหน้าบ้าน จำนวน 9 หลัง (ร้อยละ 34) เพื่อรับกับแนวเส้นทางซื้อขายสินค้าที่ต่อเนื่องมาจากกลุ่มเรือน B ส่วนที่เคยเป็นหน้าบ้านจะถูกปิดไว้และบางหลังที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงก็ยังคงรูปแบบเดิม (ดังรูปที่ 5)

รูปที่ 3 แนวคิดแสดงการเปลี่ยนแปลงรูปร่างรูปทรงและรูปแบบอาคารโดยรวม
(ที่มา: การวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย, 2555)

รูปที่ 4 การเปลี่ยนแปลงรูปร่างรูปทรงและรูปแบบอาคารโดยรวม
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2555)

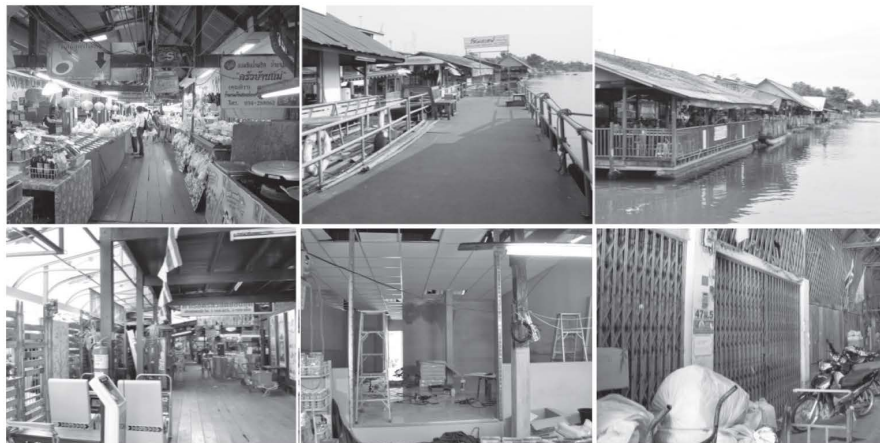

หน้าบ้านกลุ่มเรือน A แบบดั้งเดิม การเปิดหลังบ้านเป็นหน้าบ้าน สภาพหน้าร้านที่เปิดจากหลังบ้าน

รูปที่ 5 การเปลี่ยนแปลงหลังบ้านเป็นหน้าบ้านในกลุ่มเรือน A

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2555)

4.1.2 ลักษณะอาคารในรายละเอียด เช่นการสร้างแท่นวางสินค้าหน้าร้าน การทำทางเดินลงแพอาหาร-เรือท่องเที่ยว ชมวิวการต่อเติมร้านอาหาร ฯลฯ ปรากฏเป็นสิ่งก่อสร้างแปลกปลอมในบริเวณเรือนค้าขายพื้นถิ่น ตลอดจนการใช้วัสดุก่อสร้างในการปรับปรุงและซ่อมแซมอาคารซึ่งมักเป็นวัสดุสมัยใหม่ เช่น โครงสร้างเหล็ก พลาสติก กระจกคอนกรีต ฯลฯ โดยในกลุ่มเรือน B และ C มีการเปลี่ยนแปลงทุกหลัง (ร้อยละ 100) ส่วนในกลุ่มเรือน A มีการเปลี่ยนแปลงบางหลัง (ร้อยละ 65) ทำให้เกิดความแตกต่างกันไปตามที่เจ้าของห้องแถวจะเลือกใช้ (ดังรูปที่ 6)

รูปที่ 6 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารในรายละเอียด

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2555)

4.2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ว่างภายในและภายนอกอาคารมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 ลักษณะพื้นที่ว่างภายในอาคาร จากเดิมการแบ่งสรรพื้นที่ใช้สอย ในส่วนขายสินค้าจะอยู่ภายในร้าน แต่ปัจจุบันทุกร้าน (ร้อยละ 100) ในกลุ่มเรือน B และ C จะมีแท่นวางสินค้าอยู่หน้าร้านตลอดแนว ภายในร้านจะเป็นพื้นที่สำหรับผู้ขายส่วนผู้ซื้อถูกจำกัดอยู่เฉพาะด้านนอกบริเวณทางเดินแคบๆ แต่ไม่พบในกลุ่มเรือน A เนื่องจากไม่มีการค้าขายตามแนวทางเดินเดิม

4.2.2 ลักษณะพื้นที่ว่างภายนอกอาคาร ในส่วนพื้นที่ว่างริมน้ำ มีการปิดกั้นและรื้อล้างพื้นที่ว่างริมน้ำ จากการค้าขายทำให้ไม่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่ริมน้ำได้อย่างสาธารณะ ทั้งจากห้องแถวแต่ละหลังและจากพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากมีแพอาหารและเรือนำเที่ยว จอดเรียงรายจนแน่นขนัดตลอดแนวแม่น้ำ ตรงกับตำแหน่งช่องเปิดระหว่างห้องแถวทำให้ช่องเปิดส่วนใหญ่ถูกปิดไปโดยปริยายและกลายเป็นร้านค้าแทนดังรูปที่ 7 (ที่มา: การสำรวจโดยผู้วิจัย, 2555)

รูปที่ 7 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ว่างภายในและภายนอกอาคาร
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2555)

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวอาคารกับสภาพแวดล้อมโดยรอบมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 รูปแบบการสัญจร หลังจากการสัญจรทางน้ำถูกลดความนิยมลงควบคู่กับท่าเรือสาธารณะถูกปิดลง ทำให้การเดินทางมายังตลาดต้องใช้เส้นทางบกเป็นหลัก เหลือเพียงคนในพื้นที่ที่เป็นชาวสวนฝั่งตรงข้ามที่ยังพายเรือมาตลาด สภาพแวดล้อมโดยรอบตลาดเกิดเป็นลานจอดรถขนาดเล็ก-ใหญ่รองรับนักท่องเที่ยว

4.3.2 เส้นทางสู่อาคารพื้นถิ่น เนื่องจากมีทางเข้าสู่ตัวตลาดหลายเส้นทาง ทำให้ทางเข้าที่มีลานจอดรถสะดวกได้รับความนิยมมากกว่า โดยเฉพาะทางเข้าใกล้กลุ่มเรือน B และ C ซึ่งมีลานจอดรถขนาดใหญ่ทำให้การค้าขายกระจุกอยู่ในบริเวณนี้ซึ่งต่อเนื่องกับโซนตลาดที่ขยายตัว ส่วนกลุ่มเรือน A เก้าอี้ที่สต็อกก็ยังคงขายเนื่องจากอยู่ไกลจากย่านค้าขายที่หนาแน่นกว่า จากการเข้าถึงที่หลากหลายทำให้เกิดมุมมองที่ดีในการนำสายตาสู่ตัวอาคารและตัวตลาด

4.3.3 สภาพแวดล้อมของความเป็นตลาดริมน้ำ ในบริเวณอาคารพื้นถิ่นมีสิ่งก่อสร้างทั้งในแบบถาวรและชั่วคราวเกิดขึ้นอย่างหนาแน่น จนบดบังตัวอาคารไปเกือบทั้งหมดแทบมองไม่เห็นลักษณะอาคารได้จากด้านนอก ส่วนบริเวณรอบตลาดจากเดิมที่เป็นเรือสวนไร่นาบ้านเรือนถูกเปลี่ยนสภาพเป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อรองรับการค้าขายแก่นักท่องเที่ยวที่หนาแน่นขึ้นโดยมักเกาะตัวอยู่ตามริมถนน (ดังรูปที่ 8) (ที่มา: การสำรวจโดยผู้วิจัย, 2555)

มุมมองสู่กลุ่มเรือน A

มุมมองสู่กลุ่มเรือน B และ C

มุมมองสู่กลุ่มเรือน A จากท่าเรือ

รูปที่ 8 มุมมองสู่กลุ่มเรือนค้าขายพื้นถิ่น
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2555)

4.4 รูปแบบการใช้สอยอาคารมีรายละเอียดดังนี้

4.4.1 รูปแบบการใช้สอยภายในอาคาร จากเดิมการอยู่อาศัยร่วมกับค้าขายเป็นเอกลักษณ์ของตลาดริมน้ำ ได้มีการใช้สอยที่เจาะจงทำการค้าเชิงท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉลี่ยจาก 3 กลุ่มเรือนมีการค้าขายอย่างเดียวยุคสูงสุด (ร้อยละ 50.38) รองลงมาคืออยู่อาศัยและค้าขาย (ร้อยละ 16.34) ส่วนในรายละเอียดของแต่ละกลุ่มเรือน โดยเฉพาะกลุ่มเรือน C มีการใช้งานที่หลากหลาย โดยมีการอยู่อาศัยมากที่สุด (ร้อยละ 30.77) รองลงมาเป็นการอยู่อาศัยและค้าขาย อยู่อาศัยและผลิต การใช้เก็บสินค้า ในสัดส่วนเท่าๆ กัน (ร้อยละ 15.38) เนื่องจากปกติค่อนข้างเงียบเหงามีเพียงการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ และใช้เป็นสถานที่สำหรับผลิตเพื่อนำไปขายที่โซน B และ C ส่วนในกลุ่มเรือน B และ C ไม่พบว่ามีการอยู่อาศัยและการใช้เป็นที่เก็บสินค้าเลย ดังรายละเอียดในตารางที่ 2 และรูปที่ 9

ตารางที่ 2 สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในกลุ่มเรือนทั้ง 3 กลุ่ม

กิจกรรมการใช้สอย	จำนวนหลัง (ร้อยละ)			
	กลุ่มเรือน A	กลุ่มเรือน B	กลุ่มเรือน C	รวม
ค้าขายอย่างเดียว	3 (11.54)	12 (70.59)	21 (84.00)	36 (55.38)
อยู่อาศัยและค้าขาย	4 (15.38)	3 (17.65)	4 (16.00)	11(16.34)
อยู่อาศัยและผลิต	4 (15.38)	0 (0)	0 (0)	4 (5.13)
อยู่อาศัยอย่างเดียว	8 (30.77)	0 (0)	0 (0)	8 (10.26)
ผลิตและเก็บของ	3 (11.54)	3 (11.76)	0 (0)	5 (7.77)
เก็บสินค้าอย่างเดียว	4 (15.38)	0 (0)	0 (0)	4 (5.13)
รวมทั้งสิ้น (หลัง)	26 (100)	17 (100)	25 (100)	68 (100)

(ที่มา: การวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย, 2555)

การใช้สอยเพื่อค้าขาย

การใช้สอยเพื่อผลิต

การใช้สอยเพื่อเก็บสินค้า

รูปที่ 9 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้สอยภายในอาคาร

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2555)

4.4.2 รูปแบบการใช้สอยภายนอกอาคาร จากการเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการปฏิสัมพันธ์ของผู้คน การซื้อขายสินค้าตลอดจนการเดินทางและขนส่งสินค้า ปัจจุบันเป็นการใช้สอยที่มุ่งเน้นการค้าเชิงท่องเที่ยว พื้นที่ว่างถูกใช้วางขายสินค้าอยู่ทั่วไปอย่างหนาแน่นและขยายต่อเนื่องไปยังอาคารชั่วคราวที่สร้างขึ้นเพิ่มเติม บรรยากาศโดยรวมจึงไม่สามารถสัมผัสได้ถึงความเป็นตลาดริมน้ำดั้งเดิม (ดังรูปที่ 10) (ที่มา: การสำรวจโดยผู้วิจัย, 2555)

รูปที่ 10 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้สอยภายนอกอาคาร

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2555)

4.5 รูปแบบกิจกรรมการค้ามีรายละเอียดดังนี้

4.5.1 รูปแบบสินค้าและบริการ ปัจจุบันในตลาดประกอบด้วยอาหารสด อาหารปรุงสำเร็จ และของใช้ ที่มีการผลิตและตกแต่งอย่างประณีต มีตราและบรรจุภัณฑ์สวยงาม ทำให้สินค้าบางอย่างราคาสูงกว่าท้องตลาด มีกิจกรรมการล่องเรือชมทิวทัศน์ ฯลฯ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ตลาดจึงเป็นพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยวมากกว่าคนในชุมชนรอบตลาด (ดังรูปที่ 11)

4.5.2 รูปแบบการค้าขายกันในห้องกินมา เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวงจรกิจกรรมของคนในตลาด ที่มุ่งสนใจเพียงการค้าขายอยู่เกือบตลอดเวลาและทุกวัน โดยร้อยละ 86.76 ไม่มีการปิดร้านเพื่อไปทำกิจกรรมส่วนรวม ส่วนร้อยละ 13.23 จะปิดบ้างเป็นบางครั้งที่เป็น

4.5.3 การค้าขายในตลาดริมน้ำ ถูกเปลี่ยนกลุ่มผู้ใช้จากผู้ซื้อ-ขายกันภายในชุมชนเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวจากต่างพื้นที่และผู้ขายก็ปะปนไปด้วยคนนอกพื้นที่เข้ามาทำการค้า โดยแม่ค้าในตลาดส่วนใหญ่เป็นคนต่างพื้นที่ (ร้อยละ 60.29) โดยเป็นคนกรุงเทพฯ สมุทรสาคร นครปฐมและอื่นๆ แต่มีการค้าขายมานานมากกว่า 40 เป็นสัดส่วนสูงสุด รองลงมา คือ 30-39 ปีและ 20-29 ปี ตามลำดับ (ร้อยละ 38.23, 29.41, 11.76) และแทบทุกร้าน (ร้อยละ 86.76) จะมีลูกจ้างเป็นคนต่างพื้นที่

รูปที่ 11 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบกิจกรรมการค้าและบริการ

ภาพลักษณ์ของตลาดดอนหวายในรูปแบบของการพัฒนาที่เป็นอยู่ เป็นสิ่งที่น่าขบคิดและเป็นข้อสังเกตอยู่หลายประการ ว่ากำลังจะพัฒนาไปในทิศทางที่เหมาะสมหรือไม่ อีกทั้งสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารเก่า ควรจะมีคุณค่าอย่างไรต่อภาพลักษณ์ของชุมชน

5. ระดับคุณค่าของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวาย

จากการศึกษาลักษณะเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น ในตลาดริมน้ำดอนหวายแห่งลุ่มน้ำนครชัยศรี มีการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์สำคัญไปจากอดีตในหลายประการ จนทำให้คุณค่าที่มีเปลี่ยนแปลงตาม โดยสามารถอธิบายได้ในระดับต่างๆ ดังนี้

5.1 คุณค่าเชิง “ประโยชน์” ของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวายพบว่า เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบเชิงสัณฐานนั้น มีคุณค่าเชิงประโยชน์อย่างชัดเจน ดังจากผลการศึกษาลักษณะรูปร่าง-รูปทรง-รูปแบบอาคาร รวมทั้งพื้นที่ว่างภายในและภายนอกอาคารพื้นถิ่นนั้น ตัวอาคารได้ถูกเปลี่ยนแปลงให้สามารถรองรับการใช้งานที่เหมาะสมกับกิจกรรมการค้าในบริบทปัจจุบัน สามารถใช้งานได้ยาวนานมากขึ้น และเข้ากับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปของระดับน้ำในแม่น้ำนครชัยศรีที่สูงขึ้นกว่าในอดีต ส่วนสภาพแวดล้อมโดยรอบตัวอาคารและตัวตลาด ก็ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้รองรับผู้คนเพื่อเข้าสู่ตลาดได้อย่างสะดวก ทั้งลานจอดรถ เส้นทางเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ส่งผลต่อเนื่องให้รูปแบบการใช้สอยอาคารภายในเรือนแถวทุกกลุ่มเรือน มีหน้าที่รองรับกิจกรรมการค้าในรูปแบบต่างๆ ตามผู้ใช้ทั้งเป็นหน้าร้านเป็นพื้นที่ผลิต เป็นพื้นที่เก็บสินค้า ฯลฯ ไม่เว้นแม้แต่ที่ว่างแคบๆ หรือบริเวณทางเดิน นอกจากในตลาดจะมีกิจกรรมการค้า

แบบปกติแล้วยังมีกิจกรรมอื่นๆ เช่น การล่องเรือชมทิวทัศน์ การรับประทานอาหารบนแพ การให้อาหารปลา ฯลฯ ซึ่งดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาในพื้นที่ได้มากขึ้นโดยเฉพาะวันหยุด ตลาดจึงเป็นแหล่งค้าขายที่สร้างรายได้แก่ผู้ค้าและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างความพึงพอใจแก่ผู้มาเยือน โดยจะเห็นได้จากการที่ตลาดได้เปิดให้บริการทุกวัน ตั้งแต่ช่วงเช้าถึงเย็น อาจกล่าวได้ว่าลักษณะเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สามารถตอบสนอง “คุณค่าเชิงประโยชน์” ได้เป็นอย่างดี

5.2 คุณค่าเชิง “ความงาม” ของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวาย พบว่า เมื่อพิจารณาจากลักษณะเชิงสัณฐานที่ปรากฏอยู่นั้น มีองค์ประกอบบางประการของเรือนค้าขายพื้นถิ่น ที่แสดงถึงคุณค่าเชิงความงามกล่าวคือ จากรูปร่าง-รูปทรง-รูปแบบอาคาร ยังคงมองเห็นถึงร่องรอยของรูปแบบอาคารที่มีแต่เดิมได้บ้าง หากเข้าไปอยู่ภายในตัวอาคาร โดยเฉพาะลักษณะโครงสร้างส่วนกลางและการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายใน อันเป็นการสื่อถึงความงามที่บ่งบอกเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตามยุคสมัย แต่ในส่วนรูปลักษณ์ภายนอก ไม่สามารถมองเห็นได้เลย เนื่องจากการดัดแปลงอาคารในแต่ละหลังและถูกบดบังด้วยสิ่งก่อสร้างที่อยู่โดยรอบ ส่งผลต่อเนื่องให้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวอาคารกับสภาพแวดล้อม ถูกลดทอนคุณค่าความงามลงไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นลักษณะเส้นทางการเข้าถึงและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง เช่น ท่าเรือสาธารณะ ช่องเปิดสู่ท่าเรือ ฯลฯ ซึ่งแทบไม่ถูกใช้งานโดยมีถนนและเกิดลานจอดรถขนาดใหญ่ แทนส่วนองค์ประกอบเชิงสัณฐานอื่นๆ อันได้แก่ พื้นที่ว่างภายในภายนอกอาคาร ที่ต้องรองรับการค้าขายและการใช้ชีวิตอยู่ริมน้ำ ก็ปรับเปลี่ยนตามรูปแบบการใช้สอยอาคารและรูปแบบกิจกรรมการค้าเพื่อการท่องเที่ยว แม้แต่สินค้าในท้องถิ่นที่ถูกปรุงแต่งเช่นกันอาจกล่าวได้ว่า เรือนค้าขายที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนั้น ไม่แสดงถึง “คุณค่าเชิงความงาม” ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์เชิงสัณฐานได้ครบทุกองค์ประกอบ ตลอดจนไม่สะท้อนสุนทรียภาพของชีวิตวัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ โดยผู้มาเยือนรับรู้ถึงความเป็นตลาดริมน้ำพื้นถิ่นได้จากสภาพแวดล้อมของตำแหน่งที่ตั้งและจากเค้าโครงที่พอจะมองเห็นได้เท่านั้น

5.3 คุณค่าเชิง “ความดี” ของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวาย พบว่า จากการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันทุกองค์ประกอบ ชี้ให้เห็นว่า ผู้คนได้กระทำการสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความพึงพอใจด้านถึงเพียง “คุณค่าเชิงประโยชน์” ที่จะเกิดขึ้น และละเลย “คุณค่าเชิงความงาม” ไปแม้ว่าผู้คนในตลาดจะรู้สึกถึงความผูกพันกับพื้นที่และมีการสืบทอดกิจกรรมการค้ากันมาจากรุ่นสู่รุ่นก็ตาม ก็เป็นเพียงความหวงแหนในตัวสินค้าสิทธิในการทำการค้าและการใช้สอยอาคาร ซึ่งเป็นเพียงคุณค่าส่วนบุคคลไม่ใช่คุณค่าต่อสาธารณะ และไม่เกี่ยวกับการเก็บรักษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นให้คงเอกลักษณ์ของลักษณะเชิงสัณฐานโดยรวมไว้ให้ได้ทุกองค์ประกอบ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไปแต่ในทางตรงข้ามเอกลักษณ์เหล่านี้กลับยิ่งถูกทำลายและสูญหายไปจากการปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองคุณค่าเชิงประโยชน์มากที่สุด ยิ่งไปกว่านั้นแม้ตลาดแห่งนี้จะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของทั้งคนในชุมชนและผู้มาเยือนให้ดีขึ้น แต่ความตระหนักรู้และการพอการใช้พื้นที่เพื่อรักษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นริมน้ำไว้ยังไม่ปรากฏเด่นชัด ด้วยเหตุจากความไม่สมดุลระหว่างคุณค่าเชิง “ประโยชน์” และ “ความงาม” จึงไม่สามารถก่อให้เกิดคุณค่าเชิง “ความดี” ซึ่งเป็นคุณค่าระดับสูงสุดได้

6. สรุปอภิปรายผลและเสนอแนะ

จากผลการศึกษาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น ในตลาดริมน้ำดอนหวายเป็นไปเพื่อรองรับบทบาทการค้าเชิงท่องเที่ยวในปัจจุบัน สามารถเทียบเคียงระดับคุณค่าในเชิง “ประโยชน์” ได้อย่างครบถ้วนทุกองค์ประกอบ ทั้งลักษณะรูปร่าง-รูปทรงและรูปแบบอาคารพื้นที่ว่างภายในและภายนอกอาคารสภาพแวดล้อมโดยรอบอาคารและตลาดรูปแบบการใช้สอยอาคาร ตลอดจนรูปแบบกิจกรรมการค้า ซึ่งคุณค่าในเชิงประโยชน์ นับเป็นคุณค่าระดับพื้นฐานของงานสถาปัตยกรรม ดังที่ Doxiadis (1976) กล่าวว่า มนุษย์สร้างขึ้นมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานตามความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต เพื่อใช้เป็นที่พักบัง (shells) หรือที่อยู่อาศัย แต่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจะมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ตอบสนองการใช้สอยคนในท้องถิ่นอย่างชัดเจนมากกว่าสถาปัตยกรรมอื่นๆ (Rapoport, 1977; จักรทิพย์ นาถสุภา และพรพิสัย เลิศวิชา, 2541) เมื่อเวลาผ่านไปจึงเป็นไปได้ที่อาคารเหล่านี้จะถูกปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองกับรูปแบบการใช้สอยในแบบปัจจุบัน สอดคล้องกับที่ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2555: 49) และ ปุณณ์ ขวัญสุวรรณ (2558: 4) กล่าวว่า อาคารเก่า

ความสามารถใช้สอยได้ รวมทั้งการพัฒนาหรือการฟื้นฟูชุมชนเก่าต้องนำมาสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจเพื่อให้ทุกคนอยู่ได้อันเป็นการทำหน้าที่ (Function) ของชุมชนเก่า เพื่อตอบสนองต่อผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้น ให้คนในย่านในชุมชนยังคงอยู่และได้ใช้ประโยชน์ อย่างไรก็ตามการเทียบเคียงระดับคุณค่าในระดับนี้สะท้อนให้เห็นว่า ยังคงเป็นประโยชน์เพียงเฉพาะบุคคลหรือส่วนตัวเท่านั้น ยังไม่มีคุณค่าต่อสาธารณะ

เรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวายที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ไม่อาจเทียบเคียงระดับ “คุณค่าเชิงความงาม” ได้เนื่องจากองค์ประกอบเชิงสัณฐานโดยเฉพาะรูปร่าง-รูปทรงและรูปแบบอาคาร พื้นที่ว่างภายในและภายนอกอาคาร สภาพแวดล้อมโดยรอบอาคาร และตลาดที่แสดงถึงความงามภูมิปัญญา ตลอดจนลักษณะสำคัญของย่านที่สามารถอ้างอิงถึงยุคสมัยแห่งการก่อกำเนิดพบไม่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของพื้นที่ดังที่ ปุณณ์ ขวัญสุวรรณ กล่าวไว้ ในย่านชุมชนเก่าควรมีลักษณะที่โดดเด่นของสถาปัตยกรรมอยู่ โดยแม้จะมีสถาปัตยกรรมที่ต่างยุคสมัยอยู่ร่วมกัน ประกอบกับความมีองค์ประกอบทางกายภาพอื่นๆ เช่น โครงสร้างของชุมชน เช่น เส้นทางสัญจร ที่รวมกิจกรรม ฯลฯ ลักษณะทางภูมิทัศน์และระบบนิเวศธรรมชาติภายในย่าน ตลอดจนมุมมองภาพกว้างของชุมชนเก่า (ปุณณ์ ขวัญสุวรรณ, 2558: 8) นอกจากนั้น สิ่งก่อสร้างและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอาจมีการปรับเปลี่ยนซ่อมแซม โดยใช้วัสดุสมัยใหม่ที่มีความกลมกลืนกับของเดิมลักษณะการก่อสร้างมีความสอดคล้องหรือจำลองรูปแบบเดิม ให้สามารถใช้ประโยชน์และคงบรรยากาศโดยรวมไว้ ซึ่งยงหนิศรี พิมลเสถียร (2557: 20-23) เรียกว่าเป็น “การอนุรักษ์ฟื้นฟู” ที่ไม่ใช้การทำลายแล้วสร้างขึ้นทดแทน ไม่ใช้การรื้ออาคารเก่าเพื่อสร้างอาคารใหม่ แต่เป็นการรักษาคุณค่าเดิมไว้ไม่ให้หายไปกว่าเดิม และต้องมีกระบวนการกลั่นกรองรูปแบบอาคารอย่างละเอียด นอกจากนั้นคุณค่าเชิงความงาม ยังบ่งบอกถึงชีวิตวัฒนธรรมของคนในย่าน ผ่านรูปแบบการใช้สอยอาคารและรูปแบบกิจกรรมการค้าซึ่งปัจจุบันเป็นไปเพื่อการท่องเที่ยวเป็นหลัก ไม่ได้เป็นไปเพื่อการเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน จึงอาจสรุปได้ว่าการเทียบเคียงระดับคุณค่าเชิงความงาม ซึ่งเทียบเท่าคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเป็นหลักฐาน ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสุนทรียภาพเป็นสำคัญนั้น ยังไม่มีปรากฏเด่นชัดในเรือนค้าขายพื้นถิ่นแห่งนี้

คุณค่าเชิงความดี เป็นคุณค่าสูงสุดที่ต้องมีพื้นฐานของคุณค่าเชิง “ประโยชน์” และ “ความงาม” ประกอบกัน เพื่อเกิดเป็นระบบคุณค่าที่สมบูรณ์ ซึ่งองค์ประกอบเชิงสัณฐานเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดริมน้ำดอนหวายปัจจุบัน นับว่าตอบสนองคุณค่าเชิงประโยชน์ได้เป็นอย่างดี แต่กลับละเลยคุณค่าเชิงความงามไปจนหมดสิ้น อย่างไรก็ตาม หากแต่พยายามคงไว้ซึ่งความงามหรือความดีเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง โดยปราศจากประโยชน์ก็อาจเกิดคุณค่าที่แท้จริงได้เช่นกัน การสร้างคุณค่าจึงไม่อาจเพิกเฉยต่อคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งไป ในตรงกันข้ามกลับต้องรวมคุณค่าทั้งหมดให้เป็นหนึ่งเดียวกัน (Tsunesaburo Makiguchi, 1871-1944) คุณค่าเชิงความดีเป็นการมองเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ จากจิตวิญญาณ มีความตระหนักรู้จากตัวบุคคลเอง คุณค่าระดับนี้มีต่อย่านและอาคารเก่าเป็นการสะท้อนถึงความคิดที่จะเก็บรักษาและส่งต่อ “การใช้ประโยชน์พื้นที่” และ “เอกลักษณ์ด้านสัณฐานพื้นที่” สุนทรันหลังซึ่งไม่ใช่เพียงการปกป้องอาคารสถานที่หรือความทรงจำเก่าๆ ไว้เท่านั้นแต่ต้องทำให้มันมีชีวิตอยู่และสืบทอดต่อไปได้ ดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีสถาปัตยกรรมและย่านเก่าอยู่จำนวนมาก ได้เริ่มต้นจากการเสริมสร้างให้คนในชุมชนท้องถิ่นมองเห็นคุณค่าของแหล่งมรดกวัฒนธรรม เรียกว่า มีจิตวิญญาณของความเป็นญี่ปุ่นสูง ทำให้มีการรักษามรดกวัฒนธรรมไว้อย่างดี ยิ่งกว่านั้นแม้จะสามารถเก็บรักษาอาคารบ้านเรือนเอาไว้ได้ ยังต้องคำนึงถึงการดำรงชีวิตและงานที่อยู่ในบ้านของคนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นการคิดถึงอนาคตของผู้อยู่อาศัยในสถานที่นั้นควบคู่กันไปด้วย (พีธกร ศรีบุตรวงศ์, 2555) จึงนับเป็นการยกระดับความคิดให้เป็นแบบองค์รวมหรือมีคุณค่าในระดับสากลอย่างแท้จริง

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า คุณค่าที่สมดุลของการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น ในตลาดริมน้ำดอนหวาย คือ การประสานคุณค่าให้เกิดขึ้นอย่างครบถ้วนใน 3 ประการทั้งประโยชน์ ความงาม และความดี ของทุกองค์ประกอบเชิงสัณฐานทั้ง 5 ด้าน อันได้แก่ ลักษณะรูปร่าง-รูปทรงและรูปแบบอาคารพื้นที่ว่างภายในและภายนอกอาคาร สภาพแวดล้อมโดยรอบอาคารและตลาด รูปแบบการใช้สอยอาคาร ตลอดจนรูปแบบกิจกรรมการค้าไว้ เพื่อให้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ในตลาดเก่าริมน้ำดอนหวาย ยังคงดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ สิ่งสำคัญที่สุดแห่งความสำเร็จในการรักษาคุณค่าเหล่านี้ไว้ คือ ทศนคติและเจตนารมณ์ของคนในพื้นที่เอง ที่จะร่วมมือกันสร้างเงื่อนไขเพื่อปกป้องรักษาพื้นที่นี้ไว้ด้วยความสมัครใจ เพื่อให้กระบวนการสร้างคุณค่าที่เกิดขึ้นมีความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิสัย เลิศวิศา. (2541). *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ปฐมนิธิ ขวัญสุวรรณ. (2558). *แนวคิดชีวิตประจำวันของคนเมือง: ความหมาย คุณค่า ย่านชุมชนเก่า*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.slideshare.net/FURD_RSU/ss-44150098 [28 เมษายน 2558].
- _____. (2558). ย่านชุมชนเก่า: นิยาม คุณค่า กลไกการฟื้นฟู สู่ชีวิตประจำวัน. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.* 20 (1) หน้า 1-17.
- พีชกร ศรีบุตรวงษ์. (2555). *เสน่ห์ย่านเก่า 9 เรื่องราวรักษาย่านเก่าจากญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: บางกอกฟอรัม.
- ยงนรินทร์ พิมลเสถียร. (2557). *แนวคิดและประสบการณ์การอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองต่างๆ ของไทย*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.slideshare.net/FURD_RSU/ss-41547558 [28 เมษายน 2558].
- ลอเรนซ์จีโบลท์. (2543). *งานแห่งชีวิต: คู่มือแสวงหาวิสัยทัศน์และเป้าหมายเพื่อการสร้างสรรค์*. แปลจาก *Zen and the Art of Making a Living: A Practical Guide to Creative Career* (ขนิษฐามุติวัฒนาสวัสดิ์ แปล; พระไพศาล วิสาโล บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- วารุณี เอียววัฒนพงศ์. (2555, 21 เมษายน). *ผู้อาศัยและค้าขายในกลุ่มเรือน B ตลาดริมน้ำดอนหวาย*. สัมภาษณ์.
- วิมลสิทธิ์ ทรายงู. (2537). *พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม: มूलฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิวัฒน์ เตมีพันธ์. (2537). *แนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมท้องถิ่น. ในสวนนันท ธรรมแก้ว (บรรณาธิการ), ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น*. (หน้า 27-46). กรุงเทพฯ: พลัสเพรส จำกัด.
- สว่าง จินดารุ่งเรืองรัตน์. (2555, 21 เมษายน). *ผู้อาศัยและค้าขายในกลุ่มเรือน B ตลาดริมน้ำดอนหวาย*. สัมภาษณ์.
- สุวิน วุฒิสังคะ. (2555, 21 เมษายน). *กำหนดตำบลบางกระทีกและค้าขายในกลุ่มเรือน C ตลาดริมน้ำดอนหวาย*. สัมภาษณ์.
- อนุสรณ์ ภักดิ์สุขเจริญ. (2547). ระบบคุณค่าและสถาปัตยกรรมความหมาย. *Journal of Architectural/ Planning Research and Studies*. 2004 (2) หน้า 123-132.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). *บทเรียนการฟื้นฟูเมืองเก่าจากญี่ปุ่น: สรุปภาพรวม*. ใน *อาภรณ์ จันทรมวงค์, พื้นเมืองเก่าให้มีชีวิต*. (หน้า 49). กรุงเทพฯ: สวัสดิการพิมพ์.
- อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล. (2544). *เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Bernard M. Feilden. (2003). *Conservation of historic buildings*. Oxford: Architectural Press.
- Denzin, N.K. (1970). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. Chicago: Aldine.
- Doxiadis, C.A. 1976. *Action of Human Settlement*. Greece: Athens Center of Ekistics.
- Hillier B. and Hanson J. (1984). *The Social Logic of Space*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Kritaporn Haocharoen, Wannasilpa Peerapun and Khaisri Paksukcharern. 2011. The Emergence and Transformation Processes of Waterfront Community Markets in Tha Chin River Basin. *Manusya: Journal of Humanities*, 14 (1), pp. 23-38.
- Laurence G. Boldt. (2009). *Zen and the Art of Making a Living: A Practical Guide to Creative Career*. Publisher: Penguin Publishing Group.
- Makiguchi, Tsunesaburo. (1984). *SokaKyoikugakuTaikeiKogai (Summary of The System of Value-Creating Pedagogy)*. *MakiguchiTsunesaburoZenshu*, vol. 8. Tokyo: DaisanBunmeisha.
- Rapoport, A. 1977. *Human aspects of urban form towards a man-environment approach to urban form and design*. Oxford: New York.
- Rudofsky B. (1964). *Architecture Without Architects: A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture*. Museum of Modern Art, New York.